

Pap László

BÚRMAGYAROK, AVAGY MAGYAROK AZ ANGOL–BÚR HÁBORÚBAN

Bevezetés

1900 februárjának elején különös, már-már komikusnak is nevezhető hírmorzsa jelent meg a *Magyar Nemzet* egyik számában. A hír szerint Gibraltárból jelentkezett Fekete József, egy budapesti magándetektív, akit egy háziúr sikkasztásért feljelentett, s aki a rá minden bizonnyal váró letartóztatás helyett inkább elhagyta az országot. Fekete táviratában jelenti, hogy Transvaal felé tart, és szándékában áll beállni a búrok közé, hogy az angolok ellen harcoljon.¹ Sajnos arról már nincs információnk, hogy elérte-e végül Fekete a táviratában megjelölt úti célt vagy – ami „előélete” ismeretében valószínűbbnek tűnhet – időközben meggondolta magát, és a búr szabadságharc helyett más terveket kezdett szövögetni.

Szerencsére nem Fekete volt az egyetlen, aki úgy tervezte, hogy a búrok (avagy – mert ilyenre is volt példa – az angolok) oldalán harcolva részt vesz a második angol–búr háborúban. Voltak olyanok, akik tudomásunk szerint lelkesen tervezték a Dél-Afrikába való utazást, de végül ilyen vagy olyan okból feladták a terveiket. A *Magyar Nemzet*ben például már 1899. október végén megjelent egy írás *Magyarok, mint transvaali önkéntesek* címmel. A cikkíró arról számolt be, hogy a búrok bátorságát látva felvidéki falvakban összeállt egy csapat fiatalember, akik elhatározták, hogy elmennek Transvaalba, és a búrok oldalán harcolnak majd azok szabadságáért az angol elnyomók ellen. A kis csapat Kassán terjesztette ötletét, majd miután páran még csatlakoztak hozzájuk, továbbálltak. A szülők és az újságíró is arra kérte a harcias csapat tagjait, hogy térjenek vissza otthonaikba, és éljék tovább addigi életüket.²

---

¹ *Magyar Nemzet*, 1900. február 7. 9.

² Uo. 1899. október 26. 7.

Ugyancsak a *Magyar Nemzet*ben jelent meg az a bécsi lapok jelentéseire alapozott hír, miszerint gróf Sternberg József Transvaalba utazott. A fiatal, rendkívül szimpatikus gróf népszerű alakja volt a budapesti lovas egyletnek is, ahol saját lovait versenyeztette. Sternberg gróf nemcsak ismert sportoló volt, de szenvedélyes katona (tartalékos tiszt) is, aki a cikk szerint „tanulmányi szempontból” egy időre szívesen cserélte fel otthoni kényelmét a fárasztó Dél-Afrikára. Sternberg ezenfelül azt tervezte, hogy tudósításokat küld a vezérkarnak, s rajta keresztül a közvéleménynek.³

Egy 1901-ben történt megmosolyogtató esetről a *Magyar Nemzet* számolt be Újdonságok rovatában. Hősies természetű salgótarjáni fiatalemberek fellelkesültek a búrok esete hallatán, s elhatározták, hogy önkéntesként segíteni fognak nekik. Csakhogy pénzüik nem volt, így levelet írtak lord Robertsnek (jámbor honfitársaink valószínűleg összekeverték a sok idegen hangzású nevet, s mivel akkoriban sokat emlegették az újságok Roberts hősi tetteit, így ifjú barátaink alighanem azt gondolták, hogy Roberts tábornok búr vezér), hogy küldjön nekik útiköltséget. Miután lord Robertsnek lefordították az üzenetet, nagy derűtség támadt a táborban, s az angol parancsnok semmi pénzért nem adta volna ki a kezéből ezt a mulatságos levelet. Azt mondta, ez az ő kedves emlékeinek egyike lesz, amin még sokat fog mulatni.⁴

Természetesen olyanok is akadtak, akik sikerrel jutottak el Dél-Afrikába – vagy, mint például Péchy Tibor, már rövidebb-hosszabb ideje ott éltek – és kivették a részüket a harcokból...

A magyar résztvevők

Zicherman István egy közelebről meg nem jelölt 1900-as névjegyzék és összeírás⁵ adataira hivatkozva 14, a búrok oldalán harcoló magyar önkéntesről tesz említést.⁶ Név szerint Simon Vilmost, Fleischer Pált, Luzsánszky Félixet, Péchi Tibort (fieldcorneti rangban), Jausen Lajos műegyetemi hallgatót,⁷ illetve Feren-czy Mihály újságíróat említi, valamint rajtuk kívül két olyan magyar önkéntest –

³ Uo. 1899. október 31. 7.

⁴ Uo. 1901. január 6. 6.

⁵ Nem tudjuk, hogy ugyanarról a névjegyzékről van-e szó, mindenesetre egy névjegyzékről Simon Vilmos is említést tesz. Simon leírja, hogy mielőtt a harctérre indult, beírta nevét és magyarországi lakcímét egy lajstromba, hogy a búrok értesíteni tudják a hozzátartozóit, ha vele valami történne. Lásd: *Simon Vilmos: Élményeim az angol–búr háborúban*. Budapest, 1903. 17. (A továbbiakban: Simon-1.)

⁶ *Zichermann István: Az angol–búr háború*. H. és é. n. 139.

⁷ A neveket itt a könyvben megjelent (esetenként hibásan írt) alakban közlöm.

báró Atzél Györgyöt és Szigethy Lajos⁸ tartalékos tisztet –, akik a búr háborúban áldozták életüket.

A búrok oldalán harcoló magyar önkéntesek neve közül több is megtalálható azon az emléktáblán, amelyet 2002-ben, az angol–búr háború 100. évfordulója alkalmából avattak fel a Natal államban található Utrecht város múzeumában. V. Szabó Kristóf szerint az emléktáblán megtalálható magyar nevek: Gassing, Geza; Illrich-Rittmeister; Luzsinsky, Felix Baron; Mészáros, Paul; Mrsic, Lucca; Simon, Lieutenant W; Von Pechy T és Wass, Graf Albert.⁹ Rajtuk kívül megemlíti még néhány olyan magyar nevet is, akik az emléktáblán nem szerepelnek: Illés (akiről megjegyzi, hogy feltehetőleg az előbb említett Illrichcsel azonos), Janssen Lajos, Fleischer Pál, báró Bornemisza Kálmán, gyulafalvi Bulyovszky Károly, Zlinszky András, illetve Henel, JF.¹⁰ Bulyovszky Károly könyvében Illés Gyula, Luzsénszky Félix, Ferenczy Mihály, Fleischer Pál, Göszing György és Janzen,¹¹ illetve Péchy Tibor¹² nevével találkozhatunk.

A bloemfonteini Anglo Boer War Museum of the Boer Republics honlapján¹³ 2014 eleje óta elérhető egy nyilvános, kereshető adatbázis, amely a búr háború külföldi önkénteseinek nevét tartalmazza. A folyamatosan bővülő adatbázisban jelenleg¹⁴ 32 osztrák–magyar önkéntes neve található meg, közülük nyolcan magyarok.¹⁵

Motivációk

A búr háborúban részt vett magyarok egyéni motivációiról szinte lehetetlen olyan képet festeni, amely akár csak vázlatosan is meg tudná ragadni azokat az okokat, illetve tényezőket, amelyek arra ösztönözték őket, hogy a szó szoros ér-

⁸ Bár halálának (illetve eltűnésének) híre valóban megjelent a korabeli magyar sajtóban, Szigethy – ahogy arra a későbbiekben kitérek – nemcsak túlélte a búr háborút, hanem élményeiről könyvet is megjelentetett.

⁹ V. Szabó Kristóf: Magyarok a búr háborúban – <http://www.roncskutatas.hu/node/12472> (2013.05.18.)

¹⁰ Uo.

¹¹ *Gyulafalvi Bulyovszky Károly*: Boer–angol tűzben. Budapest, 1901. 44. A neveket a könyvben alkalmazott írásmóddal közlöm.

¹² Uo. 85.

¹³ Lásd: http://www.anglo-boer.co.za/database-search/?section=Foreign_Volunteers.

¹⁴ A 2014. május 6-i állapot szerint.

¹⁵ A magyar önkéntesek (nevük az adatbázisban szereplő írásmóddal írva): GASSING, GEZA (HUNGARIAN); ILLRICH-RITTMEISTER (HUNGARIAN); LUZSINSKY, FELIX BARON (HUNGARIAN); MESZAROS, PAUL (HUNGARIAN); MRSIC, LUCCA (HUNGARIAN); SIMON, LIEUTENANT W. (HUNGARIAN); VON PECHY, T.; WASS, GRAF ALBERT (V RIDGE PICKET 14/05/02).

telmében a világ túlsó felére utazzanak, és egy szinte ismeretlen nép (a búrok) vagy egy nagyon is jól ismert világbirodalom (a britek) oldalán harcba szálljanak. Ennek egyik oka az, hogy a „búrmagyarok” – gondolunk itt azokra, akik akár egyik, akár másik oldalon ténylegesen is részt vettek a harcokban éppúgy, mint azokra, akik (mint Duka Tivadar) markánsan állást foglaltak egyik vagy másik oldal mellett, vagy többé-kevésbé semleges megfigyelőként (mint Bornemisza Pál) voltak szemtanúi az eseményeknek – közül sokakról szinte alig tudunk valamit a nevükön vagy egy-két információmorzsán kívül. Azoknál pedig, akiknél pontosan ismerjük, vagy legalábbis többé-kevésbé sejthetjük a döntéseik mögött rejlő okokat, a motivációk olyan sokszínű, szinte egyénről egyénre változó kavalakádjával találkozunk, hogy abból majdhogynem lehetetlen „motivációkategóriákat” kialakítani.

A búrok oldalán harcoló magyarok közül soknak volt katonai, illetve katonatiszti múltja. A háború kitörésekor néhányuk már elhagyta a hadsereget, mások a háború kitörése után szereltek le. Bulyovszky Károlyról tudjuk, hogy eredeti szándéka az volt, hogy önkéntesként jelentkezik a búrok seregébe, ahol tiszti rangot és ennek megfelelő zsoldot remélt, de mire megérkezett, kiderült, hogy külföldi önkéntesként sem tiszti rangra, sem rendes zsoldra nem számíthat a búr seregben.¹⁶ Amikor Bulyovszky ezt megtudta, elhatározta, hogy haditudósítóként fog részt venni a háborúban (az egyik magyar lap jóvoltából egyébként is rendelkezett újságíró-igazolvánnyal). Háborús tapasztalatairól írt könyvéből azonban inkább egy harcoló önkéntes, semmint egy megfigyelő alakja bontakozik ki előttünk. Bulyovszky megemlíti ugyan, hogy írt a hazai lapoknak szánt cikkeket, de ezeket már nem tudta eljuttatni Magyarországra. Luzsénszky Félix Bulyovszkyval bizonyos szempontból éppen ellentétes utat járt be. A báró eredetileg haditudósítónak készült (döntésében talán anyagi gondjai és a tudósítói munkáért remélt „tisztes fizetés” is szerepet játszhatott), de mivel késedelmes érkezése miatt nem tudott cikkeket küldeni, a lap felmondta vele a szerződést. Mivel ekkor már amúgy is Dél-Afrikában volt, a báró úgy döntött, hogy önkéntesként beáll a búr seregbe. A tudósítókról szólva megemlítendő az életének későbbi szakaszában újságíróként is ismertté vált Simon Vilmost. Simon a búr háborúban a búrok oldalán harcoló önkéntesként vett részt, később két könyvet is írt a háborúról, és amikor néhány éves, nem túl sikeres katonai szolgálat után végleg leszerelt, újságíróként kereste a kenyerét.

Péchy Tibor és Ferenczy Mihály már a háború kitörése előtt is Dél-Afrikában voltak. Őket eredetileg valószínűleg a boldogulás keresése (talán kisebb részben a kalandvágy) ösztönözte a kivándorlásra. A két magyar a háború előtt a

¹⁶ A búroknál ugyanis csak született búrból lehetett tiszti.

modderfonteini dinamitgyárban dolgozott, majd miután a gyár a hadi események miatt beszüntette a termelést, az egzisztencia nélkül maradt magyarok (köztük Péchynek amúgy is volt katonai múltja) a búr sereghez való csatlakozás mellett döntöttek.

A búrok oldalán harcoló (illetve harcolni szándékozó) magyarok között legalább egy idealistával is találkozhatunk. A tragikus sorsú fiatal Wass Albert gróf ifjonti lelkesedésből, illetve a szabadságáért küzdő búr nép iránti szimpátiából döntött úgy, hogy (már a háború utolsó hónapjaiban) csatlakozik a búrokhoz. Tervét már nem tudta beteljesíteni: miközben társaival az angol vonalakon próbált átjutni, egy őrjárat feltartóztatta, és a kialakult tűzharcban a gróf életét vesztette.

A többé-kevésbé semleges¹⁷ Bornemisza Pál, a később néprajzkutatóként és gyűjtőként ismertté vált tudós valószínűleg véletlenül sodródott bele a háborúba. A komoly helyismerettel rendelkező Bornemisza az angolok, illetve a háborút megfigyelő külföldi katonai attasék alkalmazták kísérőként és vezetőként.

Ami az angolokat támogató, illetve angol oldalon harcoló magyarokat illeti, itt is egyénről egyénre változnak a motivációk. Kémény Elemér esetében tulajdonképp a „sors hozta úgy”, hogy a magyar festőművész angol oldalon vegyen részt a háborúban. Kémény sokáig térképrajzolóként dolgozott, komoly helyismerete volt, ezért nem meglepő, hogy az angolok igényt tartottak a szolgálataira. Duka Tivadar, az egykori 1848-as honvédtiszt a szabadságharc bukása után Angliában talált menedékre, itt végezte orvosi tanulmányait, és itt épített ki magának új egzisztenciát. (Szintén orvos fia az ausztrál hadsereg katonarvosként szintén az angolok oldalán vett részt a háborúban.) Bár Duka Tivadar esetében nem harcoló önkéntesről van szó, határozott állásfoglalása és a magyar lapokban megjelent, az angol oldal álláspontját védelmébe vevő, az elfogult búrpartii hangulatot ellenponthozni igyekvő cikke miatt az angolok támogatói között említjük meg.

Duka Tivadar fiát, Duka Albertet szintén magyar résztvevőként említjük meg, bár esetében a magyar származású jelző használata lenne helyes, hiszen ő már Angliában született, itt szerzett orvosi diplomát, a háború kitörésekor pedig az ausztrál hadsereg katonarvosaként szolgált. Az ő esetében egy hazáját szolgáló katonáról van szó, aki úgy érezte, hogy a fronton sokkal hasznosabb a tevékenysége, mint a hátszágban, s ezért kérte áthelyezését egy olyan alakulatba, amelyet Ausztráliából Dél-Afrikába vezényeltek.

Szintén egyedi és egyéni Vadász Lajos motivációja is. A háború kitörésekor már Angliában élő Vadász döntésében valószínűleg komoly (de nem kizárólagos) szerepet játszott, hogy a háborúban részt vevő angol katonák és önkéntesek tisztos

¹⁷ Bár részben angol szolgálatban, részben a külföldi katonai attasék alkalmazásában állt, a magyar lapokban később megjelent cikkeiből az derül ki, hogy a búrokkal szimpatizált.

zsoldot kaptak. Vadász ekkor már családos ember lehetett, akinek felesége és lányai eltartásáról is gondoskodnia kellett, ezért jelentkezett önkéntesnek a brit seregbe.

Magyarok a búrok oldalán

A legismertebb önkéntesek

Erwin A. Schmidl adatai szerint Gyulafalvi Bulyovszky Károly 1872. június 29-én született Budapesten.¹⁸ Apja honvéd tábornok¹⁹ volt, s az ifjú Károly is katonai pályára lépett. A bécsújhelyi katonai akadémiát már nem sikerült befejeznie, innen helyezték át 1893. augusztus 18-án a 10. huszárezredhez.²⁰ 1897-ben főhadnaggyá léptették elő, 1900 elején azonban egészségügyi okokból kérte a leszerelését, amit felettesei jóváhagytak.²¹

Katonaember lévén Bulyovszky érdeklődéssel figyelte a dél-afrikai háborút. Elhatározta, hogy részt vesz a háborúban, s ebből a célból levélben kapcsolatba lépett Dr. Leyds transvaali ügyvivővel, aki „igen kedvező színben festette le”²² előtte az ottani viszonyokat. Miután kilépett a hadseregből, 1900. február 24-én²³ útnak indult Budapestről. Fiuméig vonattal utazott, ott hajóra szállt, és Velencébe hajózott, ahová másnap reggelre érkezett meg. Velencéből vonattal Rómán át utazott Nápolyig, ahová február 26-án reggel 8 órára²⁴ jutott el. Néhány napos kényeszerű várakozás után ismét hajóra szállt,²⁵ és 1900. március 2-án útnak indult Pretoria felé. Március 7-én áthajóztak a Szezezi-csatornán, 13-án kikötöttek Adenben, 18-án pedig átkeltek az Egyenlítőn. Március 20-án Tanga, másnap pedig Zanzibar kikötőjében vetettek horgonyt. Március 22-én a német fennhatóság alatt álló Dar es Salaam, 25-én pedig Mozambik portugál gyarmat kikötője, Lourenço Marques (ma: Maputo) következett. Március 28-án érkezett meg Beira kikötőjébe, ahonnan továbbindultak a Delagoa-öböl felé. Itt április 3-án szállt partra, másnap reggel

¹⁸ *Erwin A. Schmidl*: Österreicher im Burenkrieg 1899–1902. Dissertation. Bécs, 1980. 251.

¹⁹ Feltehetően azonos azzal a Bulyovszky Károly honvéd tábornokkal, aki „a 79. honvéd gyalogdandár parancsnoka, a 3. oszt. vaskoronarend lovagja, az ideigl. honvéd főtörvényszék elnöke, volt Ludovika-akadémiai tanár. Cikkei a Ludovika Akadémia Közlönyében jelentek meg. Munkái: Löpor és lövedék. Pest. 1872. Fegyvertan. I. rész. Budapest, 1873. Szinyei Könyvészte. Honvédség Névkönyve, 1888.” *Szinyei József*: Magyar írók élete és munkái – <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/b/b02609.htm> (2013.05.26.)

²⁰ *Schmidl* 251.

²¹ Uo.

²² *Gyulafalvi* III.

²³ Uo. 17.

²⁴ Uo. 18.

²⁵ Schmidl (252.) szerint a *König* nevű hajóra.

pedig vonattal indult Comati-Poort, majd a határnál szokásos vámvizsgálat után Pretoria felé. A háború egyik szokásos „velejárójával” már itt találkozott: felkereste a várostól egy órányi járásra található fogolytábor, ahol a harcok során fogságba esett angol tiszteket őrizték.²⁶

A szép kilátásokról már útközben kiderült, hogy nem is olyan szépek, s Pretoriában megbizonyosodott róla, hogy külföldi önkéntesként sem tiszti rangra, sem rendes zsoldra nem számíthat a búr seregben. Krüger elnök ugyan felajánlotta neki a transvaali állampolgárságot,²⁷ de ezt udvariasan visszautasította. Végül úgy döntött, hogy Dél-Afrikában marad és – mivel az egyik magyar laptól egyébként is rendelkezett újságíró-igazolvánnyal²⁸ – haditudósítóként vesz részt a háborúban. Április 12-én érkezett Kronstadtba, 17-én pedig fogadta Steyn elnök, akitől ajánlólevelet kapott De La Rey tábornokhoz.²⁹

Április 21-én reggel végre megérkezett a brandforti táborba, ahol először francia önkéntesekkel találkozott. Tőlük tudta meg, hogy tőlük nem messze táborozik egy kis magyar csapat is.³⁰ Rögvest útnak indult és megtalálta a magyarokat; Illés Gyulát, Luzsénszky Félixet, Ferenczy Mihályt, Fleischer Pált, Göszing Györgyöt és Janzent.³¹ Útközetben először április 30-án, a Thobacop közelében vett részt, s nem sok hiányzott ahhoz, hogy az első búr háborús összecsapás egyben az utolsó is legyen az életében. Egy tüzéségi lövedék nem messze tőle robbant fel, lóva megbotlott, Bulyovszky pedig a ló alá szorult és elvesztette az eszméletét.³² Szerencsére kisebb sérülésekkel megúsza a dolgot, s miután Jansen elsősegélyben részesítette,³³ a közeli sebészkoksinál szolgálatot teljesítő orvostól szakszerű ellátást kapott.³⁴ Mivel sérülései nem voltak súlyosak, visszatért a harcmezőre. A csata azonban május 1-jén végül az angolok javára dőlt el, a búroknak és a velük harcoló külföldi önkénteseknek vissza kellett vonulniuk. Luzsénszky, Fleischer és Bulyovszky az utolsók között hagyják el a csatateret.³⁵ Winburg felé vonultak vissza. Május 6-án a Zand-River melletti táborukat felkereste Steyn elnök, aki beszédet tartott nekik.³⁶ Május 10-én részt vettek a Zand-River mellett egy kisebb összecsapásban.³⁷

²⁶ *Gyulafalvi* 38.

²⁷ Uo. III.

²⁸ Uo. IV.

²⁹ Uo. 40–41.

³⁰ Uo. 43.

³¹ Uo. 44. A neveket a Bulyovszky könyvében levő írásmóddal közlöm.

³² Uo. 58.

³³ Uo. 59.

³⁴ Uo.

³⁵ Uo. 64.

³⁶ Uo. 68.

³⁷ Uo. 74–75.

Május 15-én Heilbronn elhagyva átkeltek a Rhenoster Riveren. Bulyovszky útlevelet kért Pretoriába, hogy ott európai levelezését el tudja intézni. Május 17-én összefutott Péchy Tiborral, akivel már katonakorukból ismerték egymást (egy balassagyarmati hadgyakorlaton közös dandárba voltak beosztva).³⁸ Május 28-án Pretoriába utazott,³⁹ és még mindig itt tartózkodott, amikor az angolok megkezdték a város ostromát. Június 5-én itt érte az angolok bevonulása is.⁴⁰

Bulyovszky számára ezzel gyakorlatilag véget ért az angol–búr háború. Bár nem került angol hadifogságba, de a búrokhoz már nem tudott visszajutni. Június 27-én vonattal indult Johannesburgba, ahol Ferenczy Mihálynál szállt meg.⁴¹ Július 7-én vonattal utazott tovább Fokváros felé.⁴² Végül egy október 7-én induló hajó fedélzetén hagyhatta el Dél-Afrikát.⁴³

Sajnos hazaküldött tudósításai elvesztek, azonban hazatérése után megírta és könyv formájában ki is adta háborús élményeit. Könyve az útinapló, a haditudósítás és a katonai szakmunka sajátos keveréke, amely néprajzi, földrajzi és történelmi információkat is tartalmaz. Személyes élményei, tapasztalatai bemutatása előtt megismertette olvasóit Dél-Afrika földrajzi viszonyaival és történelmével, majd következett a tulajdonképpeni naplórész. A könyvet, mintegy mellékletként, három különálló tanulmány zárja, ebből egy a búrok mindennapi életéről, szokásairól szól (*A boerok szokásai és erkölcei*), kettő pedig kifejezetten katonai jellegű szakírás (*A Dél-afrikai Köztársaság és az Oranje Szabadállam egyesült hadseregének szervezete*, illetve *Tapasztalataim a füsttelen lőpor hatásáról*).

Visszatérését követően Bulyovszky kérelmezte a hadseregbe való újbóli felvételét (eredeti, főhadnagyi rangjában), amit végül 1903. augusztus 11-én jóváhagytak, és a 7. huszárezredhez került.⁴⁴ Egy darabig rendben is mentek a dolgok, 1905-ben azonban a katonai jellemzések szerint lelki problémák merültek fel nála, amely miatt orvosi kezelésre volt szüksége, ezért 1906. február 1-jén egészségi okokból nyugdíjazták.⁴⁵

Gróf Péchujfalusi Péchy Tibor 1868. május 12-én született a Szabolcs megyei Nyírbélteken. Édesapja Péchy Kálmán (1843–1920), édesanyja a szintén nemesi

³⁸ Uo. 85.

³⁹ Schmidl 252.

⁴⁰ Gyulafalvi 102.

⁴¹ Uo. 109.

⁴² Gyulafalvi 117. Schmidl (253.) szerint Johannesburgot azért kellett elhagynia, mert a brit hatóságok – háborús részvétele miatt – nemkívánatos személynek (*undesirable subject*) minősítették.

⁴³ Gyulafalvi 145. Schmidl (252.) adatai szerint a *Guelph* nevű hajóról van szó, amely november hónapban futott be Londonba.

⁴⁴ Schmidl 254.

⁴⁵ Uo.

származású técsői Móricz Erzsébet (1847–?) volt.⁴⁶ Péchy Tibor nevével a búr háborúval foglalkozó nemzetközi szakirodalomban általában olaszosan, Pecci alakban találkozhatunk. A hazai és a nemzetközi szakirodalomban egyaránt gyakran találkozhatunk azzal az állítással, hogy Péchy XIII. Leó pápa (eredeti nevén Vincenzo Gioacchino Pecci) unokaöccse lett volna.⁴⁷ Ez az állítás azonban téves, mint ahogy arra a Péchy Tibor életének, illetve különösen a búr háborúban való részvételének történetét kutató Szabó-Zsoldos Gábor – egyebek között a Péchy család ma is élő leszármazottaival folytatott beszélgetések alapján – rámutatott.⁴⁸

Péchy Tibor katonai pályára készült, és a bécsújhelyi katonai akadémia elvégzése után 1889. augusztus 19-én hadnagyi rangban a 12. huszárezredhez került,⁴⁹ amelynek ezredtulajdonosa egyébként Albert Edward walesi herceg (a későbbi VII. Eduárd) volt.⁵⁰ A magas termetű ifjú tiszt kezdeti jellemzései igazán kitűnőek voltak, és 1893. november 1-jén főhadnaggyá léptették elő.⁵¹ Ígéretesnek induló katonatiszti pályája azonban mindmáig ismeretlen okból kettétört.⁵² A fiatal főhadnagy 1896 elején kilépett a hadseregből, majd néhány hónap múlva úgy döntött, hogy Dél-Afrikában próbál szerencsét.⁵³

A hajó, amelyen Afrikába utazott, 1896. április 4-én indult el Londonból, hogy Fokvároson keresztül május 6-án megérkezzen a Natal tartománybeli Durban kikötőjébe. Péchy innen a transvaali határ felé vette útját, s végül május 18-án érkezett meg Pretoriába.⁵⁴ Kezdetben itt próbált szerencsét: egy bárt nyitott, de a vállalkozás hamarosan csődbe jutott.⁵⁵ Ezután a Franz Höning (angolos írásmóddal: Hoenig) hamburgi üzletember tulajdonában levő modderfonteini dinamitgyárban kapott munkát, ahol Ferenczy Mihály, a búr háború egyik magyar önkéntese is dolgozott.⁵⁶ A gyár 3000 fekete és 800 fehér munkás mellett 50 európai, zömükben

⁴⁶ *Szabó Gábor*: A Nyírségből a Búr-háborúba. *Partium* irodalmi, művészeti, közéleti folyóirat 2009. tavasz. 78. (A <http://pechy-de-pechujfalu.hu/csaladfa/index.php?id=1998> adatai alapján.) (A továbbiakban: Szabó-2.)

⁴⁷ Lásd (egyebek között): *The South African War Reappraised*. Szerk.: *Donal Lowry*. Manchester, 2000. 210.

⁴⁸ *Szabó-Zsoldos Gábor*: Egy magyar a búrok oldalán. A II. angol–búr háború Péchy Tibor szemszögéből. OTDK dolgozat, Debrecen, 2009 (kézirat), 9. (Az oldalszám-hivatkozások a tanulmány interneten elérhető, pdf formátumú változatára érvényesek.) (A továbbiakban: Szabó-Zsoldos-1.)

⁴⁹ *Schmidl* 232–233.

⁵⁰ *Szabó-Zsoldos-1*, 9.

⁵¹ *Schmidl* 233.

⁵² *Schmidl* (233.) szerint az okok a Péchy jellemében bekövetkezett változások (az új ezredparancsnok jellemzése szerint Péchy meglehetősen könnyelművé vált) és a fiatal tiszt eladósodása voltak.

⁵³ Uo. ill. *Szabó-Zsoldos-1*, 9.

⁵⁴ *Szabó-Zsoldos-1*, 14.

⁵⁵ Uo. 16.

⁵⁶ Uo.

német tisztviselőt is alkalmazott.⁵⁷ A háború kitörése után Péchy egy ideig még a dinamitgyár alkalmazásában maradt. Az ebből az időszakból származó levelei érdekes források arra nézvést, hogy a háború milyen hatást gyakorolt a hátországra s a polgári lakosság mindennapi életére.⁵⁸ A dinamitgyár munkásainak nagy része hazament, így a gyárban, noha az ott előállított robbanóanyagokra nagy szüksége lett volna a búroknek, idővel leállt a termelés, s még az ottmaradt dolgozók sem kapták meg a nekik járó bért.⁵⁹ Péchy és Ferenczy ekkor úgy döntöttek, hogy elhagyják Modderfonteint, és Johannesburgban próbálnak állást keresni.⁶⁰ Péchy hamarosan munkába is állt, a bányák működtetéséhez szükséges eszközök rekvirálásával foglalkozó irodánál alkalmazták havi 15 randos fizetéssel.⁶¹

Érdekes, hogy bár Péchy csak 1900 januárjában csatlakozott a búr sereghez (lásd később), a *Magyar Nemzet*ben már 1899. november végén megjelent egy róla szóló írás. A cikk szerint a korábbi huszárhadnagy már aktívan részt vett a háborúban. Mivel a búrok éppen akkor szervezték lovasságukat, megbízták Péchyt, tanítsa be a búr újoncokat a lovasság használatára. A háború kitörésekor – mint rokonainak írt leveléből kiderül – ő is a harctéri táborba vonult, „minthogy igen előkelő állást tölt be a búr hadseregben.”⁶² A családjának küldött leveleiben a harctéri helyzetről is igyekszik tudósítani. 1899. december 24-én, Johannesburgban kelt levelében például a következőket írja: „Itt természetesen egyébről sem beszélek, mint a háborúról, és ma már azok is, akik addig mindig állították, hogy dacára a boerok folytonos nyereségének, végre még is csak az angolok fognak győzni, már éppen az ellenkező nézeten vannak. A múlt hét 15-én három helyen volt nagy ütközet, és mind három fényes diadal volt a boerok részéről. Nyugaton délre Kimberleytől az angolok 2000 embert veszítettek. A Kviepen Colesbergnél szintén nagyszámú halott és sebesülten kívül 800 foglyul esett, és Keleten Natalban Colenso mellett, hol 23 000 ember (és) maga Buller az angol főparancsnok akart magának utat törni Ladysmithhez, 5070 angol lett harcztékptelen, mint halott, sebesült és fogoly...”⁶³

Bár eleinte még azt tervezte, hogy egy aranybányában vállal állást – Ferenczy be is mutatta egy bányatulajdonosnak⁶⁴ –, 1900 januárjában mégis úgy döntött, hogy beáll a búr seregbe. 1900. január 19-én Ferenczy Mihállyal együtt vonattal

⁵⁷ Szabó-2, 79.

⁵⁸ Szabó-Zsoldos-1, 17.

⁵⁹ Uo.

⁶⁰ Uo. 18.

⁶¹ Uo. 19.

⁶² *Magyar Nemzet*, 1899. november 5. 6.

⁶³ Szabó-Zsoldos-1, 19–20.

⁶⁴ Uo. 20.

indult a colesbergi frontra.⁶⁵ Schoeman tábornok colesbergi táborába került, ahol egy hónapot töltött.⁶⁶ Rögtön a harcok sűrűjébe kerültek, és január 20-án már a tűzkeresztségen is átesett, amikor a búrok a colesbergi front jobbszárnyán összecsaptak az angolokkal.⁶⁷ Egy rövid, viszonylag nyugalmasabb időszak után Péchy 1900. február elején két nagyobb csatában is részt vett Colesberg közelében. A hadműveletek során az egész fronton viaszorították az angolokat, és délre, Naauwpoort irányába vonulva elfoglaltak három felszereléssel teli angol tábor. A coleskoppi brit erőd is ekkor került a búrok kezébe, s a natali és a nyugati frontról egyaránt kedvező híreket kaptak. A sikerek Péchy Tibor győzelembe vetett hitét is elmélyíthették.⁶⁸

Közben azonban a Kimberleyt ostromló búr csapatokat, amelyeket Cronje tábornok irányított, bekerítették az angol erők. Erről értesülve Schoeman és Grobler búr tábornokok is elindultak Kimberley felé, hogy utat törjenek Cronjéhez. Sajnos túl későn: a bekerített csapatok 1900. február 27-én (ráadásul épp az ún. Majubanapon, azaz az első angol–búr háborúban a búroknak az angolok felett aratott döntő győzelme évfordulóján) kapituláltak.⁶⁹ A kudarc érzékenyen érintette az összes Fokgyarmat területén harcoló búr egységet, így Péchyék csapatát is. Az angolok Kimberley felmentése után Bloemfontein, Oranje fővárosa irányába fordultak. Ha sikerül elfoglalniuk a fővárost, majd a Blomfontein és a semleges Baszutföld (ma: Lesotho) közötti földsávot, akkor az a veszély fenyegetett, hogy Péchy Tibor egységét (a többi délen tartózkodó búr egységgel együtt) bekerítik és felmorzsolják.⁷⁰ A búrok ezt elkerülendő Winburg irányába vonultak vissza. Március 6-án Novali-Fortnál felrobbantották az Oranje folyó hídját,⁷¹ ekkor azonban tudomásukra jutott, hogy Blomfonteint már elfoglalták az angolok. A búrok nyugatra fordultak, és Olivier tábornok egységeivel egyesülve haladtak tovább.⁷² A visszavonulás közben egy alkalommal majdnem belefutottak az angol egységekbe, de szerencsére (és épp Péchy Tibornak köszönhetően) elkerülték azt, hogy csapdába essenek. Az történt ugyanis, hogy amikor a búrok Thaba Nchu közelében letáboroztak (amelyről a búrok felderítése úgy tudta, hogy ott nem tartózkodnak angol csapatok), Péchy és egyik társa, a német származású Albedyl báró kilovagolt, hogy felkeressék a települést. Már majdnem elérték Thaba Nchut, amikor

⁶⁵ Uo. 22.

⁶⁶ Uo. 30.

⁶⁷ Uo.

⁶⁸ Uo. 31.

⁶⁹ Uo.

⁷⁰ Uo.

⁷¹ Uo.

⁷² Uo. 32.

észrevették, hogy a faluból egy angol lándzsás század lovagol ki. Az angolok is meglátták a két lovas, és egy kisebb csapatot küldtek ki Péchyék elfogására, akik tüzet nyitottak rájuk Mauser puskáikból. Végül sikerült elmenekülniük üldözőik elől, és egy magaslatról észrevették, hogy egy egész lovasdandár telepedett Thaba Nchuba. Péchyék a táborba visszatérve jelentették a látottakat. Ha nem lovagoltak volna ki, akkor a búrok egyenesen belefutottak volna egy angol lovasdandárba, és így a visszavonulás sikere is kérdésessé válhatott volna.⁷³ Végül március 25-én, két nap híján egy hónap alatt megérkeztek Winburg környékére, ahol már kezét is foghattak De Wet tábornokkal. Két napra rá Steyn oranjei elnök is meglátogatta a tábor, ahol lelkesítő beszédet tartott.⁷⁴

Március 31-én de Wet és Grobler tábornok elhatározta, hogy bekeríti a Sannasportnál állomásozó angol erőket. A hadművelet végül a visszavonulás egyik legfényesebb győzelme lett, amit az angoloktól zsákmányolt hét Armstrong és két Maxim-Nordenfeld ágyú, valamint 120 jól megrakott szekérnyi zsákmány is bizonyított.⁷⁵

Péchy Tibor 1900 áprilisában Pretoriában töltötte szabadságát, majd visszatért Winburgba.⁷⁶ Visszautazás közben találkozott Illés huszárcapitánnyal, akivel belekeveredtek a brandforti vízművek mellett zajló ütközetbe. Kیلőtték a kocsijukat húzó egyik lovat, és kis híja volt, hogy nem vesztették mindketten életüket.⁷⁷

Hazaküldött leveleiben Péchy Tibor is beszámol róla, hogy 1900 júniusára a búrok taktikát váltottak, és megkezdődött a gerillaháború.⁷⁸ Péchyéknek egészen Dalmanutháig kellett visszavonulniuk.⁷⁹ 1900. június 23-án Péchy egy hétfős járőr-csapat parancsnokaként elindult, hogy felderítsen egy magaslatot nem messze Dalmanuthától. Péchy és katonái kúszva értek fel egy lapos hegy tetejére, ahonnan észrevették, hogy tőlük mintegy 500 lépésnyire angolok táboroznak négy ágyúval. Az angolok is meglátták a felderítőket, és tüzet nyitottak rájuk. A helyzet rendkívül veszélyes volt Péchyék szempontjából, hiszen a hangyabolyokon kívül semmilyen fedezék nem volt a terepen. Óvatosan, bolytól bolyig futva vonsultak vissza addig, míg a sziklák nem nyújtottak fedezéket nekik. Ez a járőrözés volt Péchy Tibor dél-afrikai katonai pályafutásának legveszélyesebb pillanata.⁸⁰ A Dalmanuthánál vívott ütközetnek azonban ezzel még korántsem volt vége. Az

⁷³ Uo. 32–33.

⁷⁴ *Szabó-Zsoldos Gábor*: A második angol–búr háború magyar szemmel. 334.

⁷⁵ *Szabó-Zsoldos-1*, 33.

⁷⁶ Uo.

⁷⁷ Uo. 33–34.

⁷⁸ Uo. 34.

⁷⁹ Uo. 35.

⁸⁰ Uo.

angolok támadásba lendültek, és június 27-én 80 méterre megközelítették a búrok állásait. A búrok (3000-en 70 000 angol ellen) négy napig tartották ezt a vonalat, a negyedik napon azonban az angolok áttörték a Péchyék és a johannesburgi rendőrség (ZARP) csapatai közötti frontszakaszt. Ekkor közel három órán keresztül, délelőtt 11 és délután fél három között egyedül kellett tartaniuk az állásaikat. Péchy szerint 150-en voltak 10 000 angol katonával szemben. A britek folyamatosan ágyúzták őket; 42 ágyú ontotta rájuk a tüzet három és fél órán keresztül.⁸¹

A csata után észak felé vonultak vissza, de mivel az angolok bevették Leydenburgot, ezért inkább kelet felé, a mozambiki határ melletti utolsó nagyobb búr település, Komati-Poort felé fordultak. Nagy problémát okozott a vízhiány, ráadásul Péchy lova is elpusztult, így gyalog kellett vonulnia. A ruhái lerongyolódtak, ezért egy zsákmányolt khaki színű angol egyenruhát vett magára.⁸²

Péchy Tibor részvétele a második angol–búr háborúban 1900 szeptemberében ért véget. Ekkor kb. 400 külföldi önkéntes és a velük tartó búr katonák úgy döntöttek, hogy – mivel a helyzet immár tarthatatlan – átkelnek a határon, és a portugálok előtt teszik le a fegyvert. Közöttük volt Péchy Tibor, Luzsénszky Félix és számos magyar is. Lourenço Marques kikötőjéből a transvaali kormány pénzén utazhattak haza, a Styria nevű német gőzhajó fedélzetén. A behajózás 1900. október 2-án reggel kezdődött meg,⁸³ és a Styria végül 1900. november 1-jén futott be Trieszt kikötőjébe.⁸⁴

A *Vasárnapi Újság* 1900. novemberi utolsó számában közölt cikke Péchy Tibor transvaali életpályáját mutatja be 1896-tól, kezdve a Jameson-raid utáni megérkezésétől, elhelyezkedésén és munkáján át háborús tevékenységéig. A cikkben olvashatunk Steyn elnökkel való találkozásáról és Luzsénszky báróval történő egyeztetéséről is.⁸⁵

Sajnos Bulyovszkyval, Simonnal vagy Szigethyvel ellentétben Péchy Tibor nem jelentette meg könyv formájában is búr háborús élményeit. Viszont több előadást tartott Dél-Afrikáról és háborús élményeiről, melyek közül kettőnek a szövege kézirat formájában fennmaradt. A kettő közül az egyikről nem tudjuk, hogy hol és mikor kerülhetett felolvasásra, a második, Boerföldről című előadásról viszont ismeretes, hogy 1904. február 18-án olvasta fel a szatmárnémeti Kölcsény Egyletben.⁸⁶

⁸¹ Uo.

⁸² Uo. 36.

⁸³ Schmidl 198.

⁸⁴ *Szabó-Zsoldos-1*, 36. Schmidl (201.) szerint a hajó 1900. október 31-én reggel 7 óra körül futott be a kikötőbe.

⁸⁵ „Magyar ember a boer háborúban”. *Vasárnapi Újság*, 1900. november 25., 783.

⁸⁶ *Szabó-Zsoldos-1*, 7.

A *Magyarország* háromoldalas cikkében közölte a hazatért Péchy Tibor élményeit. Péchy ebben a számban arról a visszavonulásról írt, amely azt követte, hogy az angolok Cronje kapitulációja után Bloemfonteinba bevonultak.⁸⁷ A *Magyarország* a későbbiekben is többször hosszú hasábokon keresztül közölte Péchy Tibor élményeit a búr háborúról.⁸⁸

A *Pesti Hírlap*nál is felmerült Péchy Tibor neve. A lap beszámolt róla, hogy a Dél-Afrikából hazatért magyar önkéntes folyamatos felolvasásokat tart élményeiről. A cikk a debreceni, a szegények ingyen kenyere javára tartott felolvasóest apropóján íródott, ahol Péchy óriási hallgatóság előtt beszélt. Ez egyben alkalmat adott a résztvevő debreceni polgároknak – előkelő hölgyek, honvédtisztek, tekintélyes polgárok, a kollégium tanulói – a búrok melletti szimpátiatüntetésére.⁸⁹

Az Országos Széchényi Könyvtár Digitális Képtárában megtalálható egy Péchyről a búr háború idején készült fényképfelvétel.⁹⁰ Egykori kalapja és azon jelvénye, amely Transvaal Szabadállam címerét ábrázolja, ma is megtekinthető a budapesti Hadtörténeti Múzeumban.⁹¹ A későbbiekben földmérőként dolgozott, s 1920-ban hunyt el.⁹²

Luzsnai és reglicei báró Luzsénszky Félix⁹³ „állami uradalmi ispán Battonyán, L. József báró és Szirmay Lujza grófnő fia 1899 őszén ment ki Transvaalba, hogy részt vegyen a búrok hősies önvédelmi harcában és mint a magyar kommando vitéz parancsnoka több nagy ütközetben részt vett és meg is sebesült. Hazájába 1900 nov. visszaérkezve, Clair Vilmos, a felső-magyarországi közművelődési egyesület főtitkára kíséretében, felolvasó körútra indult az országban; a felolvasások tiszta jövedelmének felét a F. M. K. E. kulturális céljaira ajánlotta fel. Élményeiből már eddig is közöltek a hírlapok cikkeket, így a Magyar Szalon (1900. A magyarok Transvaalban.) Felolvasásai is meg fognak jelenni a lapokban és önállóan.”⁹⁴

⁸⁷ *Magyarország*, 1901. január 13. 8–9.

⁸⁸ Uo. 1901. március 3. 10–11.

⁸⁹ *Pesti Hírlap*, 1901. március 5., 17.

⁹⁰ Péchy Tibor a transzváli háborúban / fényképész Goszleth. OSZK DKA – <http://keptar.oszk.hu/html/kepoldal/index.phtml?id=042794> (2013.06.06.)

⁹¹ Lásd: <http://www.erdemrendek-kituntetesek.hu/tartalom/b%C3%BAr-kalap> (2013.05.26). Közvetlen link a kalapról készült felvétellez: http://www.erdemrendek-kituntetesek.hu/sites/default/files/imagecache/kep_nagy/BILD5668.JPG.

⁹² *Schmidl* 233.

⁹³ Az Országos Széchényi Könyvtár Digitális Képtárában megtalálható Luzsénszky arcképe: Báró Luzsénszky Félix: A boer háborúban részt vett magyarok. Goszlethnek a *Vasárnapi Ujság* részére készített fényképei / fényképész Goszleth. OSZK DKA – <http://keptar.oszk.hu/html/kepoldal/index.phtml?id=042775> (2014.04.29.)

⁹⁴ Szó szerinti idézet: *Szinnyei József*: Magyar írók élete és munkái – <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/l/114598.htm> (2013.05.25.)

A 45 éves Luzsénszky Félix báró⁹⁵ már nem volt éppen fiatal, amikor 1899 végén elhatározta, hogy Dél-Afrikába utazik. Luzsénszky addig a magyar képviselőházban dolgozott hivatalnokként,⁹⁶ de – Schmidl szerint valószínűleg anyagi gondjai miatt – úgy döntött, hogy állását feladja és „tisztes honorárium” ellenében a *Magyarország* haditudósítójaként részt vesz a búr háborúban.⁹⁷ A báró 1899. november 29-én szállt hajóra Nápoly kikötőjében, hogy Alexandria és Szu-ez érintésével Lourenço Marquesbe érkezzen. Az út nem volt épp sima, ugyanis a Herzog nevű hajót, amelyen Luzsénszky mellett Franko Seiner (a búr háború egyik ismert osztrák önkéntese) és a Monarchiából származó tizenegy további önkéntes utazott, 1900. január 4-én feltartóztatta a HMS Thetis. A brit hadihajó Durban kikötőjébe kísérte a német gőzhajót, ahonnan csak erélyes német közbe lépésre indulhattak tovább.⁹⁸

A kényszerpihenő és más okok miatt ráadásul meghiúsult a báró eredeti szándéka is: mivel nem tudott haditudósításokat küldeni a lapjának, az felbontotta vele a szerződést.⁹⁹ Luzsénszky 1900. január 18-án letette a transvaali állampolgári esküt,¹⁰⁰ majd részt vett a Tugela-folyó mentén folyó harcokban, ahol Franko Seiner visszaemlékezései szerint halált megvető bátorságról tett tanúbizonyságot.¹⁰¹ Valószínűleg 1900 áprilisában átvette a parancsnokságot Illés kapitánytól a magyar–osztrák önkéntesek csapata felett,¹⁰² majd különösen kitüntette magát az 1900. április 16-án Thaba’Nchutól nyugatra vívott csatában.¹⁰³

Luzsénszky neve Simon beszámolójában is felbukkan. Simon 1900 júniusának végén Machadodorp mellett találkozott Luzsénszkyvel.¹⁰⁴ Simon közlése szerint a Luzsénszky parancsnoksága alatt álló Commando magyar tagjai Péchy Tibor (Luzsénszky helyettese), Jansen Lajos, Fleischer Pál, Gössing Géza és Fekete Jenő voltak (utóbbiról megjegyzi, hogy pécsi születésű mérnök).¹⁰⁵

Miután 1900 novemberében a Styrián hazatért, a *Magyar Nemzet* interjút közölt Luzsénszky báróval, aki 1900 januárja óta csapatparancsnokként aktív

⁹⁵ Schmidl 224.

⁹⁶ Luzsénszky korábbi katonai pályafutásáról ellentmondásosak az információk. Franko Seiner, a kor- és harcostárs például megemlíti, hogy Luzsénszky korábban huszártiszt volt. Erwin A. Schmidl ugyanakkor nem talált erre vonatkozó levéltári bizonyítékot (lásd: Schmidl 224.).

⁹⁷ Schmidl 224.

⁹⁸ Uo.

⁹⁹ Uo. 225.

¹⁰⁰ Uo.

¹⁰¹ Uo.

¹⁰² Uo.

¹⁰³ Uo. 226.

¹⁰⁴ *Simon-1*, 159.

¹⁰⁵ Uo. 160.

részese volt a búrok szabadságharcának.¹⁰⁶ A riportban Luzsénszky elmondta, hogy 1899 őszén otthagyta hivatalát a képviselőháznál, s novemberben kelt útra Transvaalba, ahova végül 1900. január elejére érkezett meg. Először a külföldi önkéntesek egyik légiójába osztották be, ahol csakhamar parancsnokká választották. Elmesélte, hogy a búr hadseregben kétféle parancsnok van: a választott és a kinevezett. Luzsénszky előbb választott, majd kinevezett kommandáns lett, mely kinevezést egyenesen Krüger elnöktől kapta. Fizetést csak a generális kap (mintegy tizenkétezer forintnak megfelelő összeget évente), míg a kommandánsokat zsolddal díjazták, ami naponta általában kilenc forint körüli összegre rúg.

Az élelmezés – mondja Luzsénszky – olyan, mint a harácsolás, hiszen a parancsnok elrendeli a kenyér, a hús, a kávé stb. mennyiséget, majd erről nyugtát ad az adott városnak. Ezt a nyugtát végül majd az állam váltja pénzre a városnak. A terepviszonyokról szólva Transvaal területét egy láthatatlan dróthálóhoz hasonlítja, amelynek belsejében csak a búrok tudnak eligazodni, s amelyben Luzsénszky báró szerint még nagyon sok angol katona pusztul majd el.

Luzsénszky elmesélte, hogy háromszor is megsebesült: a homlokán megvágta egy angol katona, akit ő azután elfogott, a lábát golyó érte, és még egy lándzsaszúrást is elszenvedett, de szerencsére valamennyi sebesülését kiheverte. Rengeteg csatában részt vett, ott volt például a spionskopi ütközetnél is, ahol összekülönbözött Cronjéval. A transvaali parancsnokot háromszor is figyelmeztette freystadti hadiszállásán, hogy vonuljon ki, mert az angolok körülzárják, de Cronje kijelentette: „a tábornok én vagyok”. Nem sokkal később az angolok megérkeztek és körbevették Cronjét, majd elfogták és Szent-Ilona szigetére hurcolták. Ladysmith elestéről is megvan a maga véleménye, hisz ott Joubert nem akarta használni a tüzérséget, s minthogy ott ez volt az egyik legfontosabb egység, a város kapitulációja Luzsénszky szerint egyértelműen a búr generális hibája volt. Ezekről a dolgokról bővebben akart mesélni és minden transvaali, illetve búr kérdéssel előadást és felolvasást akart szervezni, majd pedig vissza akart utazni Transvaalba.¹⁰⁷A *Magyar Életrajzi Lexikon* szerint: Simon Vilmos „(Klopotiva,¹⁰⁸ Hunyad vm., 1876. márc. 8. – Bp., 1935. nov. 12.): újságíró, író. A búrok oldalán harcolt az angol–búr háborúban (1899–1900), súlyosan megsebesült. Hazatérve több lap riportere, majd külpolitikai munkatársa, a Budapesti Hírlap külső munkatársa, 1910-től haláláig a Pesti Hírlap munkatársa és külpolitikai rovatvezetője volt. Haditudósító a bolgár–török (1912–13), a szerb–bolgár (1913) háborúban, va-

¹⁰⁶ *Magyar Nemzet*, 1900. november 4., 8.

¹⁰⁷ Előadásokat, felolvasásokat később valóban tartott, arról azonban már nincs információ, hogy tervének második részét is meg tudta volna valósítani, azaz vissza tudott volna térni egykori harcainak színterére.

¹⁰⁸ Ma: Clopotiva, Románia.

lamint az I. világháborúban. A Tanácsköztársaság bukása után hónapokig Bécsben élt, ahol az osztrák államférfiakkal, Karlsteinben az internált kommunista népbiztosokkal készített interjúkat. Tárcáit, cikkeit a *Soproni Napló* (1910), a *Világ* (1913–16), a *Pester Lloyd* (1915–16) s a *Budapesti Napló* (1908–10) közölte.¹⁰⁹

Simon Vilmos 1895-ben lépett be a 38. gyalogezred kötelékébe egyéves önkéntes szolgálatra. 1898. január 1-jével tartalékos hadnaggyá nevezték ki, és át helyezték a 86. gyalogezredhez. A jellemzések szerint szilárd jellemű és komoly, testalkatára nézve pedig középmagas, karcsú és egészséges fiatalember volt.¹¹⁰

Az egykori főhadnagy¹¹¹ 1899 decemberében, a General fedélzetén kelt útra, hogy önkéntesként részt vegyen a búrok szabadságharcában. Útja Fiumén, Anconán és Rómán keresztül vezetett Nápolyig. Mivel a legközelebbi hajón már minden hely le volt foglalva, ezért három héten át várakozni volt kénytelen. A kényszerpihenőt Capri szigetén töltötte, a szintén Dél-Afrikába tartó Jansen Lajos társaságában.¹¹² Végül a Kaiser nevű hajó fedélzetén, 32 nap alatt tették meg az utat Nápolyból Delagoa bayig, majd innen továbbhajóztak Lourenço Marques kikötőjébe, ahová március 5-én érkeztek meg.¹¹³ Útjukat vonaton folytatták Comati-Portba, onnan pedig Vaterfall-Onderen át Pretoriába. Március 10-én felesküdt a köztársaságra.¹¹⁴ Lovakat és felszerelést kaptak, majd jelentkeztek a pretoriai feldcornetnél. Simon Helpmakaarnál a Kranz parancsnoksága alatt álló német önkéntes légióhoz csatlakozott.¹¹⁵

A Pretoriától a német légió Jobskoprál (Ladysmithtől északra) levő táboráig tartó utat részben vonaton, részben lovon tették meg. Megérkezése után nem sokkal már ütközetben is részt vett (Spionskoprál).¹¹⁶ Március első felében Simonék csapata is útra kelt Dundeeből a Helpmakaar-szoros megszállására.¹¹⁷ Március 12-e körül (Simon nem biztos a pontos dátumban) volt egy kisebb összecsapásuk az angolokkal, ami akár tragikusan is végződhetett volna.¹¹⁸ Április 1-jén Simonék csapata a Waschbank és Pomoroi felé vezető út kereszteződésénél csatlakozott a Mac Brait parancsnok által vezetett ír önkéntesekből álló kommandóhoz, és azt az utasítást kapták, hogy – miközben a búrok az elandslagtei angol

¹⁰⁹ Magyar Életrajzi Lexikon – <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC13280/13863.htm> (2013. 06. 06.) Schmidl (233.) szerint Simon 1875. március 8-án született.

¹¹⁰ Schmidl 234.

¹¹¹ „Tranzválból hazatért magyarok”. *Magyar Nemzet*, 1900. november 4., 8.

¹¹² *Simon*-1, 4.

¹¹³ Schmidl 234.

¹¹⁴ Uo.

¹¹⁵ *Simon*-1, 16.

¹¹⁶ Uo. 30–31.

¹¹⁷ Uo. 35.

¹¹⁸ Uo. 37.

tábort ostromolják – akadályozzák meg az esetleges, Craigtown irányából várható angol ellentámadást.¹¹⁹

Május közepén megsebesült: egy közelében becsapódó angol ágyúlövedék megölte a lovát, és két szilánk Simont is megsebesítette a fején.¹²⁰ A búrok Dundeeba, majd onnan Hartungsspruitba és New Castle-be vonultak vissza. Május 14-e körül egy kisebb csetepatéban újból megsebesült (ezúttal a bal combján érte lövés), és tíz napig küzdött a sebesülése után kialakult seblázzal.¹²¹ Május 25-én hagyhatta el a volksrusti kórházat, és meggyengült egészsége helyreállítása céljából egyhetes szabadságot kapott, amit Pretoriában töltött el.¹²² Itt, Pretoriában találkozott Illés Gyulával és Bulyovszky Károllyal egy, a külföldi kommandók parancsnokainak szervezett értekezleten, amely a külföldi kommandók közös parancsnokság alá vonásáról döntött.¹²³

Visszatért a német kommandóhoz, amely ekkor Molsneknél, a Majuba Hilltől másfél óras lovaglásra táborozott.¹²⁴ Részt vett az almansneki harcokban, s nem sokkal ezután megválasztották annak a légiónak a parancsnokává, amelyet egy német csapat, a Pretoriadorp kommandó és a holland légióban szolgáló németek alakítottak.¹²⁵ Június 15-én csapatával Ermelóban tartózkodott.¹²⁶ Egységével azt a feladatot kapták, hogy egy több mint 600 angol hadifogolyból álló menetet kísérjenek Machadodorpba.¹²⁷ Az utazás végül több mint két hétig tartott, Machadodorpba július 2-án érkeztek meg.¹²⁸ Itt találkozott Luzsénszky báróval és az általa vezetett kommandó magyar tagjaival (Péchy, Jansen, Fleischer, Gössing és Fekete).¹²⁹

1900. július 28-án útnak indultak kommandójával a balmorali táborból, hogy csatlakozzanak a fősereghez. Délután értek a horstspruiti átjáróhoz, ahol Goldegg és Luzsénszky egyesített trainje (a sereg felszerelését szállító szekéroszlop) táborozott.¹³⁰

Augusztus második felében a búr sereg Dalmanutha felé vonult vissza, itt fog-

¹¹⁹ Uo. 46.

¹²⁰ Uo. 95.

¹²¹ Uo. 103–104.

¹²² Uo. 107.

¹²³ Uo. 108.

¹²⁴ Uo. 111.

¹²⁵ Uo. 143.

¹²⁶ Uo. 153.

¹²⁷ Uo. 154.

¹²⁸ Uo. 158.

¹²⁹ Uo. 159–160.

¹³⁰ Uo. 169.

laltak állást Simonék is.¹³¹ Simon és csapata kb. két hétig maradt ezen a területen, és kivették részüket a környéken folyó harcokból.

Watterfall-Onderböl Noit-Gedacht felé hátrálva szeptember 1-jén érkeztek el a Godvans-River stationig.¹³² Szeptember 6-án felkereste a táborukat Steyn elnök.¹³³ Tovább hátráltak a mozambiki határ felé. Mivel a helyzet ekkor már tart-hatatlanra vált számukra, úgy döntöttek, hogy átkelnek a határon, és megadják magukat a portugál hatóságoknak.¹³⁴ Háromhetes „fogság” után a Styria nevű gőzös fedélzetén indult haza társaival együtt.¹³⁵

Dél-Afrikából való visszatérése után Simon kísérletet tett arra, hogy hivatasos tisztként visszakerüljön a magyar hadsereg kötelékébe. 1901-ben és 1902-ben próbaszolgálatot teljesített az 1. honvéd huszárezrednél. Egy Fuchs nevű ékszerész megvádolta Simont, hogy még Dél-Afrikába utazása előtt átvett tőle egy értékes briliánsokkal ékesített aranygyűrűt, és megígérte, hogy vagy kifizeti, vagy visszaküldi neki. Ez azonban nem történt meg. Simon azzal védekezett, hogy a gyűrűt Dél-Afrikába való elutazását megelőzően átadta a testvérének, hogy vigye vissza az ékszerészhez, Simon Albert azonban ezt nem tette meg (mivel Albert ekkor már Amerikában élt, őt nem tudták megkérdezni a dologról). Simon visszatérése után, 1901. február 23-án beszüntették az eljárást: az ékszerész visszavonta a vádakat, Simon pedig meg is elégedett ennyivel. 1904-ben azonban egy hosszadalmas vizsgálat után bűnösnek találták tiszthez méltatlan viselkedésben (egyrészt azért, mert elégtételt kellett volna követelnie az őt megvádoló ékszerésztől, másrészt mert nem fizette vissza a próbaszolgálatosként neki megelőlegezett szállás-, bútor- és istállódíjakat), és áthelyezték a 64. gyalogezredhez.¹³⁶

Hazatérése után Simon két könyvet is írt a háborúról, illetve saját háborús tapasztalatairól. *A búr szabadságharc* című könyve már a hazatérését követő évben, 1901-ben megjelent. A könyv megírásakor vélhetőleg az a szándék vezette, hogy összefoglaló képet (is) nyújtson az angol–búr háború menetéről. A könyv a háború előzményeinek bemutatásával kezdődik (kezdve a búrok letelepedésétől Dél-Afrikában a 17. század közepén a két búr köztársaság megalakulásáig és az első búr háborúig, illetve a második háború okaiig), majd egy olyan fejezet következik, amelyben a búrok mindennapi életéről, szokásairól ír. Ezt követi a búr hadsereg bemutatása, majd rátér a háború eseménytörténetére. Az elbeszélés fonala 1900 márciusától (azaz Dél-Afrikába érkezésétől és a búrokhoz való csat-

¹³¹ Uo. 187.

¹³² Uo. 211.

¹³³ Uo.

¹³⁴ Uo. 221.

¹³⁵ Uo. 223.

¹³⁶ *Schmidl* 235.

lakozásától) kezdve már főként Simon személyes élményeit, tapasztalatait követi (a narrátor személytelen előadásmódja szinte átmenet nélkül csap át egyes szám első személyben előadott visszaemlékezésre). Már ebben a könyvében is megemlített néhány, a búrok oldalán harcoló magyar önkéntest (név szerint Péchy, Luzsénszkyt, Jansent és Göszinget).

A búr háborúról írt második könyve, az 1903-ben megjelent *Élményeim az angol–búr háborúban* már igazi háborús memoár. A könyv igazán érdekes, jól megírt, olvasmányos munka, amelyből Simon személyes élményein kívül a búr háború magyar önkénteseiről is sok érdekes adatot megtudunk. Az Országos Széchényi Könyvtár Digitális Képtárában megtalálható a Simonról a búr háború idején készült fényképfelvétel.¹³⁷

A mondás úgy tartja, hogy akinek halálhírére keltik, hosszú életű lesz. Szigethy Lajos (1863–1940) esetében a fenti állítás tökéletesen igaz. Báró Atzél György és gróf Wass Albert mellett ugyanis Szigethy az egyike azoknak a búr háborúban, a búrok oldalán harcolt vagy harcolni szándékozó magyar önkénteseknek, akiket a háború magyar hősi halottaiként tartanak, illetve tartottak számon. Nem ismerjük a pontos okát annak, hogy Szigethyt miért vélték hősi halottnak, bár a tévedésben talán szerepet játszhatott a *Magyar Nemzet* egyik cikke, amelyben azt olvashatjuk, hogy Szigethy Lajosnak nyoma veszett Dél-Afrikában, aki korábban Sopronban, majd a székesfehérvári 17-ik honvéd gyalogezred kötelékében szolgált.¹³⁸ Szigethy azonban nemcsak túlélte a búr háborút, hanem hazatérve megírta és kiadta háborús emlékiratait¹³⁹ is, ezt követően pedig még közel négy évtizeden át élt.

Szigethy Lajos 1900 márciusában érkezett meg Delagoa Baybe, ahonnan március 25-én vonattal indult Pretoriába.¹⁴⁰ Útközben értesült róla, hogy több magyar önkéntessel együtt Luzsénszky Félix báró is Glencoe mellett táborozik. Április 1-jén érkezett meg Glencoe-ba, ahonnan lovon indultak tovább a Biggarsbergnél levő táborba.¹⁴¹ Megérkezésekor azonban kiderült, hogy öt magyar önkéntes nem sokkal azelőtt (köztük Luzsénszky mellett Jansen Lajos, akit szintén személyesen ismert már korábról) Kronstadtba ment az Illés egykori huszárcapitány által vezetett egységhez.¹⁴²

¹³⁷ *Simon Vilmos: A boer háborúban részt vett magyarok. Goszlethnek a Vasárnapi Újság részére készített fényképei / fényképész Goszleth – <http://keptar.oszk.hu/html/kepoldal/index.phtml?id=042777> (2013.06.06.)*

¹³⁸ „Tranzválból hazatért magyarok”. *Magyar Nemzet*, 1900. november 4., 8.

¹³⁹ *Szigethy Lajos: Búr földön: egy magyar harcos dél-afrikai élményei*. Sopron, 1902.

¹⁴⁰ Uo. 1.

¹⁴¹ Uo. 11.

¹⁴² Uo. 19.

Szigethy ennek ellenére a táborban maradt, s hamarosan már egy járőrözésben is részt vett. Április 9-én csatlakozott egy Goldegg báró által vezetett őrzőjárat-hoz,¹⁴³ amely kikémlt egy közeli angol tábor. A felderítést követően elhatározták, hogy egy nagyobb csapattal rajtaütnek az angolokon. A vállalkozásban Szigethy is részt vett. A csata április 10-én hajnalban kezdődött a búr tüzérség ágyútűzével. Az angolok szintén ágyútűzzel válaszoltak, s az „ágyúpárbaj” sokáig elhúzódott.¹⁴⁴ Az angolokat végül megfutamították, de sikerüket a búrok nem tudták igazán kihasználni, mivel Lucas Meyer tábornok egysége nem érkezett meg a csataterre.

A fenti ütközetben Szigethyék csapata – elhelyezéséből adódóan – nem tudott bekapcsolódni a közvetlen tűzharcba az angolok ellen. Az ütközet után viszonylag nyugalmasabb, egyhangúbb időszak következett. A vertingstromeni ütközetben viszont már részt vettek.¹⁴⁵ A vesztes csata után visszavonulva sokáig bolyongtak, majd egy búr futárral találkozáva értesültek róla, hogy az angolok támadást terveznek a búrok által ostromlott Mafeking felmentésére. Természetesen Szigethyék csapata is a város felé indult, de elkéstek: már csak egy napra útra jártak, amikor értesültek róla, hogy a várost felmentették az angolok.¹⁴⁶ Innen Klerksdorpba, majd Banksba, onnan pedig Langlaagte állomáshoz mennek. Szigethyék csapata részt vett a langlaagte ütközetben,¹⁴⁷ majd folytatták a visszavonulást Johannesburg felé. Közben Szigethy lovát ellopták, így engedélyt kért és kapott, hogy új ló beszerzése, illetve ellátmányuk feltöltése céljából Pretoriába utazzon.¹⁴⁸

Közben Johannesburg az angolok kezére került, Szigethy és társa pedig hiába igyekezett lovat és felszerelést szerezni Pretoriában. Találkoztak viszont egy négyfős orosz társasággal (név szerint: gróf Bobrionsky, Semanoff mérnök, Biskoupsky hadnagy és Grundstein kereskedő)¹⁴⁹ és egy magát Willie Rudolfnak (később Rudolf Graf de Williersnek)¹⁵⁰ nevező állítólagos holland tiszttel, aki a búroknál szolgáló katonai attasénak vallotta magát.¹⁵¹ Mivel helyzetüket reménytelennek látták, Szigethyék elhatározták, hogy nem térnek vissza a harcoló csapatokhoz, inkább újdonsült ismerőseikhez csatlakoznak, és szerencsét próbálnak Dél-Afrikában. A következő heteket, hónapokat vándorlással, vadászattal stb. töl-

¹⁴³ Uo. 27.

¹⁴⁴ Uo. 30.

¹⁴⁵ Uo. 48–51.

¹⁴⁶ Uo. 58.

¹⁴⁷ Uo. 60.

¹⁴⁸ Uo. 64.

¹⁴⁹ Uo. 71.

¹⁵⁰ Uo. 73.

¹⁵¹ Uo. 70.

tötték. Október végén a malária leverte a lábáról, s a betegség lefolyása olyannyira elhúzódott, hogy közel öt hónapon át szinte lábra sem tud állni.¹⁵²

Egészsége 1901 márciusában állt helyre annyira, hogy el tudta hagyni a német hittérítő farmját, ahol az elmúlt hónapokat töltötte, s ahol a házigazda és felesége gondos ápolásának köszönhetően végül felépült.¹⁵³ A britek által ekkorra már elfoglalt Pietersburgban őt és Daum nevű útitársát az angolok őrizetbe vették, s egykori búr önkéntesként hadifogságba került.

Szigethy könyvének a *Soproni Napló* szerkesztősége által összeállított előszavából megtudjuk, hogy miután a szerző angol fogságba esett, az angolok azt tervezték, hogy Indiába (azaz valószínűleg Ceylon szigetére, az ottani búr hadifogolytáborba) szállítják, de 1901 áprilisában a pretoriai osztrák–magyar konzulátus közbenjárása révén ettől a veszélytől megmenekült, sőt még azt is sikerült elérnie, hogy Lourenço Marquesen át hazautazhasson.¹⁵⁴

---

¹⁵² Uo. 117.

¹⁵³ Uo. 119.

¹⁵⁴ Uo. (bevezető, oldalszámozás nélkül).